

PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

251

Rachunkowość a controlling

Redaktorzy naukowi
Edward Nowak
Maria Nieplowicz

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2012

Recenzenci: Halina Buk, Beata Filipiak, Wiktor Gabrusewicz, Waldemar Gos,
Maria Hass-Symotiuk, Józef Pfaff, Marzena Remlein, Wiesław Szczęsny

Redaktorzy Wydawnictwa: Elżbieta Kozuchowska, Barbara Majewska

Redakcja techniczna: Barbara Łopusiewicz

Korekta: Barbara Cibis

Łamanie: Adam Dębski

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych
The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>
oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,
a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon
http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie
wymaga pisemnej zgody Wydawnictwa

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2012

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-241-3

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp	11
Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , Koncepcja <i>lean management</i> w obszarze produkcji, rachunkowości i administracji	13
Piotr Bednarek , Zastosowanie instrumentów rachunkowości zarządczej w samorządach lokalnych.....	25
Renata Biadacz , Teoretyczne i praktyczne aspekty kosztów pracy pracowników oddelegowanych za granicę	39
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Systemy pomiaru dokonań w controllingu strategicznym.....	56
Dorota Burzyńska , Kontrola zarządcza a identyfikacja ryzyka w jednostkach samorządu terytorialnego	70
Andrzej Bytniewski , Robotyzacja systemu rachunkowości jako sposób wspomagania rachunkowości zarządczej i controllingu.....	81
Jolanta Chluska , Wynik finansowy samodzielnych publicznych zakładów opieki zdrowotnej w świetle nowych uregulowań prawnych.....	96
Anna Chojnacka-Komorowska , Zastosowanie wskaźników statystycznych w controllingu.....	105
Marlena Ciechan-Kujawa , Zarządzanie procesami zewnętrznymi – wybrane aspekty prawne i zarządcze	116
Marcin Czycherski , Wpływ zjawiska różnic kulturowych na funkcjonowanie controllingu finansowego w spółkach zależnych.....	131
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Procesy planowania operacyjnego a systemy wynagradzania w polskich przedsiębiorstwach.....	140
Tomasz Dyczkowski , Budżetowanie w organizacjach pozarządowych. Wybrane zagadnienia realizacyjne	154
Krzysztof Gawron , Użyteczność sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości przedsiębiorstwa.	170
Anna Glińska , Zastosowanie programowania liniowego w wyznaczaniu struktury zatrudnienia w zakładach pracy chronionej.....	183
Katarzyna Goldmann , Wpływ cyklu życia produktu na kształtowanie polityki amortyzacyjnej przedsiębiorstwa.....	197
Angelika Kaczmarczyk , Koszt historyczny a użyteczność informacji sprawozdawczej.....	210
Anetta Kadej , Możliwości wykorzystania opinii i dokumentacji z badania sprawozdania finansowego jako dowodu w postępowaniu podatkowym..	219
Anna Kasperowicz , Odpowiedzialność w zawodzie księgowego	231

Marta Kawa , O przyczynach ograniczających efekty outsourcingu funkcji i zadań działu finansowo-księgowego.....	245
Agnieszka Kister , Rezerwy jako obszar rachunkowości szpitala.....	259
Marcin Klinowski , Kryteria wyboru portfela projektów – wybrane zagadnienie.....	275
Joanna Koczar , Koszt wytworzenia a spłot polityki rachunkowości i polityki podatkowej w Federacji Rosyjskiej – wybrane problemy	285
Tomasz Kondraszuk , Rachunek kosztów w rolnictwie na tle ogólnej teorii ekonomiki przedsiębiorstw ze szczególnym uwzględnieniem kosztów bezpośrednich i zmiennych	294
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Ocena projektów inwestycyjnych metodą DCF – wybrane problemy.....	305
Robert Kowalak , Systemy wczesnego ostrzegania jako element controllingu przedsiębiorstwa	318
Adam Lulek , Użyteczność rachunku zysków i strat w zastosowaniu narzędzi rachunkowości zarządczej.....	329
Teresa Maszczak , Organizacja rachunkowości w procesie zarządzania jednostką gospodarczą.....	339
Edward Nowak , Zarządcze aspekty sprawozdawczości finansowej według segmentów działalności.....	350
Marta Nowak , Postrzeganie pracy w różnych sferach związanych z rachunkowością przez studentów studiów ekonomicznych. Analiza wyników badań empirycznych.....	360
Piotr Oleksyk , Determinanty efektywności zobowiązań jednostek sektora finansów publicznych	373
Ryszard Orliński , Budżetowanie przyrostowe jako metoda poprawy kondycji finansowej szpitali	382
Katarzyna Piotrowska , Ujawnianie kosztów utraty wartości zakończonych prac rozwojowych.....	397
Krzysztof Prymon , Możliwości wprowadzenia modelu wartości godziwej w rolnictwie	407
Małgorzata Rówińska , Modele wyceny bilansowej aktywów jednostki gospodarczej – zakres stosowania, skutki sprawozdawcze.....	418
Bożena Rudnicka , Ocena zmian w ewidencji oraz prezentacji przychodów i kosztów jednostek budżetowych	429
Karol Schneider , Zasady rachunkowości MTM (Mark-to-Market Value Adjustments).....	443
Michał Soliwoda , Przydatność decyzyjno-informacyjna systemu ewidencyjno-analitycznego dotyczącego środków trwałych w spółdzielniach mleczarskich	451
Olga Szolno , Controlling i inne narzędzia zarządzania stosowane w wybranej jednostce samorządu terytorialnego w województwie lubelskim.....	461

Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Cechy systemu informatycznego rachunkowości	476
Agnieszka Tubis , Controlling logistyczny w przedsiębiorstwach przewozów pasażerskich grupy PKS.....	488
Agnieszka Walas , Niezakończone umowy długoterminowe a zamknięcie roku obrotowego.....	498
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Funkcje rachunkowości zarządczej i controllingu w procesie zarządzania firmą.....	510
Lilianna Ważna , Teoretyczne i praktyczne aspekty wykorzystania wybranych instrumentów controllingu.....	526
Beata Zaleska , Wycena świadczeń zdrowotnych szpitala – problemy, bariery	538

Summaries

Aleksandra Banaszekiewicz, Ewa Makowska , The idea of Lean Management in production, accounting and administration fields.....	24
Piotr Bednarek , Application of management accounting techniques in local governments.....	38
Renata Biadacz , Theoretical and practical aspects of the labor costs of employees transferred to work abroad.....	55
Agnieszka Bieńkowska, Zygmunt Kral, Anna Zabłocka-Kluczka , Performance measurement systems in strategic controlling.....	69
Dorota Burzyńska , Managerial control and risk identification in local government units	80
Andrzej Bytniewski , Robotization of the accounting system as a way to support the management accounting and controlling	95
Jolanta Chluska , Financial result of independent public health care units in the view of new legal regulations.....	104
Anna Chojnacka-Komorowska , Use of statistical indicators in controlling .	115
Marlena Ciechan-Kujawa , Outsourcing process management – selected legal and management aspects.....	130
Marcin Czycherski , The impact of cultural differences on the functioning of the financial controlling in subsidiaries	139
Joanna Dyczkowska, Tomasz Dyczkowski , Operational planning and remuneration systems in Polish enterprises	153
Tomasz Dyczkowski , Budgeting in non-governmental organisations. Selected application problems.....	169
Krzysztof Gawron , The utility of financial statement on the day preceding the announcement of bankruptcy.	182
Anna Glińska , Application of linear programming in determining the structure of employment in sheltered workshops.....	196

Katarzyna Goldmann , Influence of product life cycle on policy-making companies depreciation	209
Angelika Kaczmarczyk , Historic cost and usefulness of economic information	218
Anetta Kadej , Possibilities of using financial statements documentation and opinions as tax investigation evidence	230
Anna Kasperowicz , Responsibility in the profession of accountant	244
Marta Kawa , About the reasons limiting the effects of finance and accounting outsourcing	258
Agnieszka Kister , Reserves as the area of hospital accounting	274
Marcin Klinowski , Criteria for the selection of the projects portfolio – selected issues	284
Joanna Koczar , Production cost and interrelation between the accounting policy and tax policy in the Russian Federation – selected issues	293
Tomasz Kondraszuk , Cost accounting in agriculture in comparison with the general theory of company economics with the emphasis on direct and variable costs.	304
Katarzyna Kostyk-Siekierska, Krzysztof Siekierski , Evaluation of investment projects by DCF method – selected problems	317
Robert Kowalak , Early warning systems in controlling of enterprise	328
Adam Lulek , Income statement as a financial statement for the need of management based on elected management accountancy tools	338
Teresa Maszczak , Accounting organization in the management of economic entity	349
Edward Nowak , Managing aspects of financial reporting by operating segments	359
Marta Nowak , Perception of work in various spheres connected with accounting by students of economic studies. Analyses of empirical studies	372
Piotr Oleksyk , Determinants of efficiency of financial liabilities in local government entity	381
Ryszard Orliński , Incremental budgeting as a method of improvement of hospitals financial situation	396
Katarzyna Piotrowska , Disclosure of impairment losses of completed development works	406
Krzysztof Prymon , Possibility to implement fair value model in agriculture	417
Małgorzata Rówińska , Models of balance-sheet valuation of an economic entity's assets – scope of applications, reporting implications	428
Bożena Rudnicka , Assessment of changes in the recording and presentation of revenues and costs in budget entities	442
Karol Schneider , Accounting MTM in bank	450

Michał Soliwoda , Decision-making and information usefulness of a recording and analytical system concerning tangible fixed assets in dairy cooperatives	460
Olga Szolno , Controlling and other management tools used in a chosen self-government of local government in Lublin Voivodeship	475
Katarzyna Szymczyk-Madej, Jan Madej , Features of accounting information system	487
Agnieszka Tubis , Logistic controlling in passenger transport companies of PKS coach group	497
Agnieszka Walas , Not-ended long term projects and the closure of financial year	509
Iwona Wasiak, Grażyna Karmowska , Managerial accounting and controlling functions in business management.....	525
Lilianna Ważna , Theoretical and practical aspects of using of selected controlling instruments.....	537
Beata Zaleska , Evaluation of hospital health care services – problems and barriers	545

Angelika Kaczmarczyk

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

KOSZT HISTORYCZNY A UŻYTECZNOŚĆ INFORMACJI SPRAWOZDAWCZEJ

Streszczenie: W artykule poruszono kwestię wpływu wyceny po koszcie historycznym na jakość informacji sprawozdawczej. Ostrożna wycena i koszt historyczny są niejako wpisane w polski system rachunkowości i znacząco wpływają na kształt sprawozdawczości finansowej. Celem artykułu jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie: jak stosowanie kosztu historycznego do wyceny aktywów i pasywów wpływa na poziom użyteczności informacji sprawozdawczej?

Słowa kluczowe: koszty przedsiębiorstwa, zasada ostrożnej wyceny, jakość informacji sprawozdawczej.

1. Wstęp

Sprawozdanie finansowe jest produktem finalnym rachunkowości, na podstawie którego użytkownicy, zwłaszcza zewnątrzni, podejmują szereg decyzji ekonomicznych. Jakość informacji sprawozdawczej nie jest bez znaczenia. Tylko użyteczna informacja może być przydatna w podejmowaniu decyzji. Istotny problem w sprawozdawczości finansowej stanowi pomiar, za pomocą którego odzwierciedlone są zjawiska gospodarcze zachodzące w jednostce. Rzetelna wycena jest podstawą podejmowania trafnych decyzji. W polskim systemie rachunkowości dominuje zasada ostrożności, często nazywana „pesymistycznym widzeniem rzeczywistości gospodarczej”. Nakazuje ona tworzenie rezerw oraz odpisów aktualizujących, które stanowią koszty jednostki. Dominującym narzędziem wyceny jest koszt historyczny. W artykule podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytanie: jak stosowanie kosztu historycznego oraz zasady ostrożnej wyceny wpływa na poziom użyteczności informacji sprawozdawczej?

2. Użyteczność informacji sprawozdawczej

Zasada wiernego i rzetelnego obrazu została zdefiniowana w art. 4, ust. 1 ustawy o rachunkowości: „jednostki obowiązane są stosować przyjęte zasady (politykę) ra-

chunkowości rzetelnie i jasno przedstawiając sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy”. Jest to zasada uznawana za jedną z naczelných zasad rachunkowości. Z kolei artykuł 7 ustawy o rachunkowości nakazuje wyceniać aktywa i pasywa z zachowaniem zasady ostrożności. Niepewność jest nieodłącznym atrybutem prowadzenia działalności gospodarczej. Stosowanie zasady ostrożności przy wycenie ma na celu zminimalizowanie ujemnych skutków tej niepewności. Przychody należy ujmować tylko pewne, ale koszty nawet te prawdopodobne. Można zadać sobie pytanie: czy zasada ostrożności nie stoi w pewnej sprzeczności z zasadą wiernego i rzetelnego obrazu?

Stosowanie ostrożności przy wycenie prezentuje sytuację majątkową i finansową jednostki w sposób bardziej pesymistyczny. Odbiorcy informacji sprawozdawczych mają pewność, że sytuacja majątkowa i finansowa przedsiębiorstwa może być w rzeczywistości lepsza, a nigdy gorsza od tej opisanej w sprawozdaniu finansowym. Tworzone odpisy aktualizujące oraz rezerwy obniżają wynik finansowy oraz wartość majątku jednostki. Według prawa bilansowego rezerwy tworzone są na:

- zobowiązania i straty z operacji gospodarczych w toku (rezerwy na niepewne zobowiązania i straty),
- utratę wartości (odpisy aktualizujące wartość środków trwałych, środków trwałych w budowie, inwestycji, należności, zapasów),
- koszty (na naprawy gwarancyjne i rękojmię),
- rezerwy kapitałowe.

Przepisy rachunkowości, krajowe oraz międzynarodowe, zawierają liczne zapisy obligujące jednostki gospodarcze do wiarygodności wycen. Obecnie jakość informacji finansowej stała się „centralnym punktem” zainteresowania wszystkich uczestników rynku. Z informacji finansowej korzystają: właściciele i potencjalni inwestorzy zainteresowani opłacalnością swoich inwestycji, kredytodawcy i wierzyciele zainteresowani zwrotem kredytu, pracownicy szukający potwierdzenia stabilności miejsca zatrudnienia, Skarb Państwa zainteresowany alokacją zasobów, społeczeństwo. O użyteczności i istocie informacji decydują jej atrybuty, którym w literaturze przedmiotu przypisuje się:

- a) wartość prognostyczną, która pozwoli użytkownikom sprawozdania finansowego przewidywać przyszłe zdarzenia,
- b) wartość potwierdzającą, która daje możliwość oceny przeszłości, pozwalając na weryfikację wcześniejszych założeń,
- c) wartość znaczącą (istotność), co oznacza, że w sprawozdaniu finansowym muszą się znaleźć wszystkie istotne informacje, których pominięcie mogłoby zniekształcić obraz jednostki gospodarczej i wpłynąć na decyzje podejmowane przez użytkowników,
- d) kompletność, oznaczającą, że informacja uwzględnia wszystkie szczegóły przedstawionego zasobu lub procesu,
- e) terminowość, oznaczającą, iż informacja trafia do odbiorcy w odpowiednim czasie [Kamela-Sowińska 2008].

Przydatność jest nadrzędną cechą informacji sprawozdawczej. Aby nadać informacji finansowej walor przydatności, musi ona być opatrzona wieloma właściwościami, atrybutami, cechami jakościowymi, co reguluje prawo bilansowe zarówno krajowe, jak i międzynarodowe. Podstawową cechą jakościową determinującą użyteczność informacji sprawozdawczej jest jej wiarygodność.

Aby informacja była wiarygodna, musi przede wszystkim wiernie odzwierciedlać rzeczywistość gospodarczą. Trudności związane z identyfikacją zdarzenia gospodarczego, opracowaniem i zastosowaniem odpowiednich zasad jego wyceny i prezentacji powodują, że istnieje ryzyko, iż informacje sprawozdawcze nie dość wiernie odzwierciedlają opisywaną rzeczywistość. Kierownik jednostki musi odpowiedzieć na pytanie, która metoda wyceny i forma prezentacji gwarantuje wiernie odzwierciedlenie rzeczywistości gospodarczej, czy zastosowany odpis aktualizujący nie wpłynie na zmniejszenie wiarygodności informacji sprawozdawczej.

3. Koszt historyczny jako metoda wyceny w polskiej ustawie o rachunkowości

Tradycyjne metody wyceny opierają się na koszcie historycznym. Przez wiele lat to koszt historyczny uznawany był za najlepszą metodę wyceny. W świetle tej metody aktywa wyceniane są w rzeczywistości ponoszonych na ich nabycie lub wytworzenie cenach (kosztach). Ta metoda jest związana nierozdzielnie z zasadą ostrożnej wyceny. Odbiorca informacji sprawozdawczej powinien wiedzieć, iż dane aktywa mogą być warte więcej, ale ich wartość właściwie nie może być niższa od tej wykazanej w bilansie. Na tym tle powstaje pytanie: czy taka informacja jest dla użytkownika użyteczna? Odbiorcy informacji sprawozdawczej, zwłaszcza przyszli udziałowcy i akcjonariusze, są zainteresowani informacjami o wartości rynkowej aktywów. Odpowiedzią na te zarzuty miała być wartość godziwa. Wartość godziwa to zatem wartość rynkowa, o ile istnieje aktywny rynek, lub szacowana wartość rynkowa – w przypadku braku aktywnego rynku. Ta wycena także budzi jednak wiele wątpliwości – głównie ze względu na swoją uznaniowość. Zwolennicy wartości godziwej dowodzą, że zapewnia ona bieżącą i przygotowaną na czas informację. Zarówno koszt historyczny, jak i wartość godziwa mają swoich zwolenników i przeciwników. Z pewnością można stwierdzić, iż koszt historyczny zwiększa poziom bezpieczeństwa obrotu gospodarczego, nie ma możliwości zawyżenia wyceny, a poprzez to wyniku finansowego jednostki. Wprowadzenie wartości godziwej jako atrybutu wyceny miało na celu urealnienie wartości aktywów i pasywów w celu zwiększenia przydatności informacji sprawozdawczej. Czy na pewno tak się stało?

Wartość godziwa informuje odbiorców, ile jednostka zarobiłaby, gdyby sprzedała lub wymieniła swoje aktywa. Jednostka nie zamierza jednak ich sprzedawać. To koszt historyczny zapewnia wiarygodną, czy raczej „bezpieczniejszą” wycenę. Wartość godziwa stwarza możliwość manipulacji informacją sprawozdawczą. Infor-

macja tworzona w celu zaspokojenia określonych potrzeb nie jest informacją użyteczną dla szerszego grona odbiorców. W dyskusji nad złożonością problemu oraz potwierdzeniem powyższych rozterek jest stwierdzenie E. Walińskiej: „analizując ewolucje koncepcji wyceny, można zauważyć, że rachunkowość przyjęła na początku perspektywę jednostki (koszt historyczny), następnie miała miejsce faza »zachwytu« rynkiem (koszt bieżący, wartość godziwa), a dziś następuje weryfikacja sposobu postrzegania wyceny i powrót do obserwacji rzeczywistości gospodarczej z perspektywy jednostki (wartość użytkowa). Uporanie się z problemem wyceny bilansowej w globalnym świecie jest najtrudniejszym wyzwaniem stojącym przed rachunkowością XXI wieku” [Walińska 2008, s. 113, 114].

Tabela 1. Koszt historyczny a wartość godziwa

Koszt historyczny	Wartość godziwa
• Wycena historyczna • Wycena w cenach nabycia • Właściwie brak możliwości manipulowania informacją sprawozdawczą • Wycena ostrożna	• Wycena bieżąca, aktualna • Wycena zbliżona do rynkowej • Większa możliwość manipulowania informacją sprawozdawczą

Źródło: opracowanie własne.

Powyższe rozważania nie wskazują jednoznacznie, iż wycena po koszcie historycznym jest idealna, jednakże dane przedstawione przez przedstawicieli IASB na Kongresie w Rotterdamie w roku 2008 wskazują, iż zdecydowanie „wygrywa” koszt historyczny. W roku 2007 jedynie kilka procent jednostek stosujących MSR/MSSF dokonywało wyceny środków trwałych według wartości godziwej [Cieślak 2011, s. 103].

4. Przesłanki tworzenia odpisów aktualizujących wartość aktywów

Koszty przedsiębiorstwa to uprawdopodobnione zmniejszenie korzyści ekonomicznych o wiarygodnie określonej wartości w formie zmniejszenia aktywów lub zwiększenia zobowiązań lub rezerw, powodujące zmniejszenie kapitału własnego lub zwiększenie jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli. Definicja jest dosyć szeroka.

Z kolei według art. 7 ust.1 ustawy o rachunkowości „składniki aktywów i pasywów wycenia się stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty), z zachowaniem zasady ostrożności”. Nie można w trakcie roku obrachunkowego zwiększać wartości aktywów do ceny rynkowej. Jedynym wyjątkiem są inwestycje, które mogą być wyceniane w wartości godziwej (cenie rynkowej). Zasada ostrożności ma swoje odzwierciedlenie w:

- tworzeniu odpisów aktualizujących wartość aktywów,

- tworzeniu rezerw na znane jednostce ryzyko, grożące straty oraz skutki innych zdarzeń,
- ujmowaniu niewątpliwych przychodów i zysków,
- ujmowaniu prawdopodobnych kosztów.

Koszty, zgodnie z zasadą ostrożności, ujmowane są w księgach rachunkowych już w momencie ich uprawdopodobnienia. Natomiast przychody ujmowane są tylko pewne, nie prawdopodobne. Zasada ostrożności znacząco wpływa na kształt polskiej sprawozdawczości. Znajduje swój wyraz w poszczególnych częściach sprawozdania finansowego. Ilustruje to tabela 2.

Tabela 2. Sprawozdanie finansowe a zasada ostrożnej wyceny

Bilans	Rachunek zysków i start
1. Zakaz aktywowania pozycji, które nie dostarczają korzyści ekonomicznych lub nie można ich wiarygodnie oszacować, np. wytworzony znak firmowy.	1. Obciążanie wyniku finansowego kosztami niewykorzystanych zdolności produkcyjnych.
2. Obowiązek aktualizacji wyceny aktywów z tytułu utraty wartości.	2. Niesymetryczne uznawanie kosztów i przychodów, polegające na zaliczaniu do wyniku finansowego wyłącznie niewątpliwych pozostałych przychodów operacyjnych oraz wszystkich pozostałych kosztów operacyjnych.
3. Tworzenie rezerw na zobowiązania.	

Źródło: opracowanie własne.

Punkt 2 tabeli 2, dotyczący bilansu, jest bardzo szeroki. Obejmuje tworzenie odpisów aktualizujących właściwie do każdego składnika aktywów. Szczególną pozycją, na którą należy zwrócić uwagę, są należności. To właśnie w art. 28 ustawy o rachunkowości przy wycenie należności wyartykułowana jest zasada ostrożności. Odpisy aktualizujące powinny być tworzone do tzw. należności zagrożonych. Należności zagrożone to:

- 1) należności od dłużników postawionych w stan likwidacji lub w stan upadłości,
- 2) należności od dłużników w przypadku oddalenia wniosku o ogłoszenie upadłości, jeżeli majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania upadłościowego,
- 3) należności kwestionowanych przez dłużników oraz tych, z których zapłatą dłużnik zalega, a według oceny sytuacji majątkowej i finansowej dłużnika spłata należności w umownej kwocie nie jest prawdopodobna,
- 4) należności stanowiących równowartość kwot podwyższających należności, co do których uprzednio dokonano odpisu aktualizującego,
- 5) należności przeterminowanych lub nieprzeterminowanych o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności, w przypadkach uzasadnionych rodzajem prowadzonej działalności lub strukturą odbiorców.

Należy zwrócić uwagę, iż punkt 5 mówi o należnościach przeterminowanych, natomiast nie jest zdefiniowany jednoznacznie okres przeterminowania, po którym powinno się dokonać odpisów aktualizujących. Odpisy aktualizujące obciążają

pozostałe koszty operacyjne, natomiast odpisy aktualizujące wartość naliczonych odsetek od tych należności obciążają koszty finansowe. Ustalenie terminu przeterminowania należności jest celowe z punktu widzenia poziomu kosztów w przedsiębiorstwie. Wydłużenie tego terminu powoduje późniejsze powstawanie kosztów, natomiast skrócenie terminu powoduje wzrost kosztów w przedsiębiorstwie oraz obniżenie wyniku finansowego w krótkim okresie czasu. Z powyższego wynika, iż to kierownik jednostki decyduje, kiedy tak naprawdę dokonać odpisu i tym samym obniżyć wynik finansowy. Podobnie jest, gdy mamy do czynienia z należnościami nieprzeterminowanymi, ale o znacznym stopniu prawdopodobieństwa nieściągalności. To właściwie od jednostki w praktyce zależy, kiedy dokona odpisów aktualizujących. Problem tworzenia odpisów aktualizujących oraz ustalanie ich odpowiedniej wysokości należy do kierownika jednostki. Regulacje prawne pozostawiają mu dużą swobodę w tym zakresie.

Przejawem ostrożności jest również przedstawienie zasad stosowania wartości szacunkowych i wyjaśnienie przyczyn niepewności, które zazwyczaj następuje w części opisowej sprawozdania finansowego. W rachunkowości coraz częściej wykorzystuje się profesjonalny osąd kierownictwa, dotyczący na przykład takich kwestii, jak:

1. okres ekonomicznej użyteczności środków trwałych,
2. wartość godziwa inwestycji,
3. wartość odzyskiwalna, będąca podstawą korekt z tytułu utraty wartości aktywów,
4. prawdopodobieństwo ściągnięcia należności,
5. prawdopodobieństwo zmniejszenia korzyści ekonomicznych, będące jedną z przesłanek tworzenia rezerw na zobowiązania,
6. poziom usterkowości wyrobów, decydujący o utworzeniu rezerw na naprawy gwarancyjne,
7. czynniki demograficzne i szacunek zmian liczby pracowników jako determinanty rezerw na nagrody jubileuszowe i odprawy emerytalne [Gos i in. 2010, s. 33].

Ustawa o rachunkowości odwołuje się do obowiązku tworzenia odpisów aktualizujących w kilku artykułach. Prezentuje to tabela 3.

Odpisy aktualizujące zmniejszają wartość początkową danego składnika aktywów, a ich równowartość obciąża pozostałe koszty operacyjne lub koszty finansowe. Mogą być dokonywane także od wszystkich aktywów jednostki: wartości niematerialnych i prawnych, inwestycji, zapasów itp. Zawsze jeżeli aktywa tracą na wartości, jednostka zgodnie z zasadą ostrożnej wyceny powinna dokonać odpisu aktualizującego ich wartość. Ustawa nie definiuje szczegółowo przypadków, kiedy należy takie odpisy tworzyć. Decyzję w polityce rachunkowości powinien podjąć kierownik jednostki.

Tabela 3. Ustawa o rachunkowości a zasada ostrożnej wyceny

art. 3 ust. 1 pkt 32	pozostałe koszty i przychody operacyjne obejmują koszty i przychody związane pośrednio z działalnością operacyjną, a w szczególności spowodowane odpisami aktualizującymi wartość aktywów i ich korektami
art. 7 ust.1 pkt 1	poszczególne składniki aktywów wycenia się, stosując rzeczywiście poniesione na ich nabycie (wytworzenie) ceny (koszty) z zachowaniem zasady ostrożności. W szczególności należy w tym celu w wyniku finansowym, bez względu na jego wysokość, uwzględnić zmniejszenie wartości użytkowej lub handlowej składnika aktywów
art. 28 ust. 7	gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że składnik aktywów jednostki nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych, zachodzi bowiem utrata jego wartości, uzasadnione jest dokonanie odpisu aktualizującego, doprowadzającego wartość składnika aktywów, wynikającą z ksiąg rachunkowych, do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku – do ustalonej w inny sposób wartości godziwej
art. 32 ust. 4	w przypadku zmiany technologii produkcji, przeznaczenia do likwidacji, wycofania z użytkowania lub innych przyczyn powodujących trwałą utratę wartości środka trwałego dokonuje się – w ciężar pozostałych kosztów operacyjnych – odpowiedniego odpisu aktualizującego jego wartość
art. 34 ust. 5	odpisy aktualizujące wartość rzeczowych składników obrotowych dokonane w związku z utratą ich wartości oraz wynikające z wyceny według cen sprzedaży netto zamiast według ceny nabycia albo zakupu, albo kosztów wytworzenia – zalicza się do pozostałych kosztów operacyjnych
art. 35 ust. 2	odpisu wyrażającego trwałą utratę wartości inwestycji zaliczonych do aktywów trwałych dokonuje się nie później niż na koniec okresu sprawozdawczego
art. 35b ust. 2	odpisy aktualizujące wartość należności zalicza się odpowiednio do pozostałych kosztów operacyjnych lub kosztów finansowych – zależnie od rodzaju należności, której dotyczy odpis aktualizacji
art. 35c	w przypadku ustania przyczyny, dla której dokonano odpisu aktualizującego wartość aktywów, w tym również odpisu z tytułu trwałej utraty wartości, równowartość całości lub odpowiedniej części uprzednio dokonanego odpisu aktualizującego zwiększa wartość tego składnika aktywów i podlega zaliczeniu do pozostałych przychodów operacyjnych

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o rachunkowości z 29.09.1994 r.

Należy zadać sobie pytanie, czy kierownictwo nie będzie kierowało się poziomem wyniku finansowego, ustalając wielkość odpisów aktualizujących oraz rezerw. Jeżeli ustawa o rachunkowości nie zawiera sprecyzowanych przesłanek tworzenia takich kosztów, może dojść do nieuzasadnionego kreowania wyniku finansowego z wykorzystaniem zasady ostrożnej wyceny.

Problem komplikuje dodatkowo fakt, iż potrzeba dokonania odpisów aktualizujących jest odmiennie definiowana w polskich i międzynarodowych regulacjach prawnych. Podejście ustawy o rachunkowości do odpisów aktualizujących zostało zaprezentowane powyżej. Punkt 2.2 Krajowego Standardu Rachunkowości nr 4 „Utrata wartości aktywów” zakłada, że kontrolowany przez jednostkę składnik ak-

tywów w znacznej części lub całości nie przyniesie przyszłych korzyści ekonomicznych netto. Korzyści te stanowią prognozowane wpływy środków pieniężnych, potencjalnie związane odpowiednio z danym składnikiem majątku lub grupą zasobów, pomniejszone o prognozowane wydatki środków pieniężnych warunkujące wypracowanie przez ten składnik lub grupę zasobów prognozowanych wpływów środków pieniężnych. Utrata wartości według tego podejścia to korekta pierwotnych przewidywań dotyczących danego składnika aktywów. W MSR nr 36 utrata wartości uzależniona jest od relacji między wartością bilansową danego składnika aktywów a jego wartością odzyskiwalną. Podstawowym problemem jest więc oszacowanie wartości odzyskiwalnej.

Przy ustalaniu utraty wartości danego składnika aktywów należy wziąć pod uwagę:

1. czy utrata wartości rynkowej danego składnika aktywów jest znacznie większa od „zwykłej” utraty wartości związanej z upływem czasu i użytkowaniem danego składnika,
2. czy nastąpiły niekorzystne zmiany technologiczne, rynkowe, gospodarcze lub prawne w otoczeniu jednostki,
3. zmianę stóp procentowych,
4. fizyczne uszkodzenia składnika aktywów,
5. zmianę sposobu lub zaniechanie użytkowania danego składnika aktywów.

Problemem wyceny ostrożnej oraz wyceny w wartości godziwej nie są regulacje prawne, ale rzetelne stosowanie ich w praktyce. Należy pamiętać również, iż wprowadzenie do wyceny wartości godziwej stanowi pierwszy krok do złagodzenia konserwatywnego wydzwiku wyceny ostrożnej oraz kosztu historycznego. To sporządzający sprawozdanie finansowe muszą zadbać o wiarygodność informacji sprawozdawczej w aspekcie stosowanej zasady ostrożnej wyceny.

5. Zakończenie

Koszt historyczny jest jedną z podstawowych metod wyceny w polskiej ustawie o rachunkowości. Wycena po koszcie historycznym i związana z nim zasada ostrożności znacząco wpływają na kształt polskiej sprawozdawczości. Z pewnością powoduje obniżenie wyniku finansowego w jednostce. Alternatywą dla kosztu historycznego miała być wartość godziwa, która eliminowała wady tej wyceny. Informacja sprawozdawcza przy wycenie w wartości godziwej jest informacją bieżącą, prezentuje aktualną wartość aktywów i pasywów. Jest ona jednak w dużej mierze wyceną subiektywną, stwarzającą możliwości manipulowania informacją. Na pytanie: która wycena zwiększa użyteczność dla odbiorców informacji sprawozdawczej, trudno odpowiedzieć jednoznacznie. W dużej grupie odbiorców sprawozdań finansowych oczekiwania są różne. Koszt historyczny jest z pewnością wyceną, która w mniejszym stopniu ulega manipulacji przez sporządzających sprawozdania finansowe. Informacja wiarygodna, niezm manipulowana to z pewnością informacja użyteczna.

Literatura

- Cieślak M., *Podejście etyczne w rachunkowości a jakość sprawozdań finansowych*, Wyd. Uniwersytet Ekonomiczny, Poznań 2011.
- Gos W., Hońko S., Szczypa P., *ABC sprawozdań finansowych. Jak czytać, interpretować, analizować*, CeDeWu, Warszawa 2010.
- Kamela-Sowińska A., *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] A. Dyhdalewicz i in. (red.), *Informacyjna funkcja rachunkowości w gospodarce współczesnej*, Wyd. Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2008.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29.09.1994 r., DzU z 2009, nr 152, poz. 1223.
- Walińska E., *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej w kontekście zmian współczesnej rachunkowości*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2008.

HISTORIC COST AND USEFULNESS OF ECONOMIC INFORMATION

Summary: The article discusses the impact of basic accounting principles on the level of costs in an enterprises. Falsifying the financial statements is an international manipulation of them in order to hide the real financial status of the entity and it is always accompanied by breaching the principal rules of accounting

Keywords: enterprise costs, prudent valuation, useful economic information.